

FEMİNİST FAİLLİĞE ÇAĞRI
Dersliklerde Feminist Pedagoji Deneyimleri

DERLEYEN
İLKNUR MEŞE

FEMİNİST FAİLLİĞE ÇAĞRI

Dersliklerde Feminist Pedagoji Deneyimleri

Derleyen: İlnur Meşe

Yazarlar: Duygu Altınoluk, Elif Madakbaş Gülenler, Emek Yıldırım Şahin, Fevziye Sayılan, Gamze Toksoy, İlnur Meşe, Mehmet Bozok, Zehra Yılmaz, Zeynep Alica

Nika Yayınevi - 169

1. Baskı: Şubat 2022

ISBN: 978-625-7653-58-9

Sertifika No: 48850

Kapak Tasarımı: Aycan Kurt

Sayfa Düzeni: İlhan Ulusoy

© Bu kitabın basım, yayın, satış hakları © Nika Yayınevi Basım Yayın Matbaacılık Dağıtım Reklam Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, mekanik, elektronik, manyetik ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz.

Baskı ve Cilt: Bizim Büro Matbaacılık

Sertifika No: 42488

Nika Yayınevi

Kültür Mah. Dr. Mediha Eldem Sokak No 55/2 Kızılay-Ankara

T: 0312 433 71 15

www.nikayayinevi.com.tr

info@nikayayinevi.com.tr

FEMİNİST FAİLLİĞE ÇAĞRI

Dersliklerde Feminist Pedagoji Deneyimleri

DERLEYEN

İlknur Meşe

YAZARLAR

Duygu Altınoluk, Elif Madakbaş Gülener, Emek Yıldırım Şahin,
Fevziye Sayılan, Gamze Toksoy, İlknur Meşe, Mehmet Bozok,
Zehra Yılmaz, Zeynep Alica

Nika Yayınevi

■ İçindekiler

Giriş.....	7
Feminist Bir Faillik Oluşturmada Feminist Pedagojinin Ufku Üzerine.....	17
İlknur Meşe	
Taőrada ve Akademide Mevcut Toplumsal Cinsiyet Eőit(siz)liği ve Feminist Pedagojinin İmkânı Üzerine.....	59
Emek Yıldırım şahin	
“Taşra” da Feminist Hoca Olmak: Dönüştürücü Bir Deneyim	91
Zehra Yılmaz	
Yapısal Sınırlılıklar ve İmkânlar Arasında Feminist Pedagoji Deneyimlerim.....	121
İlknur Meşe	
Merkezden Taőraya Zorlu Adımlar: Taşra Üniversitesinde Feminist Dersliğin Güçlükleri	151
Duygu Altınoluk	
“Feminizm” Dersinin Ardından... ..	175
Elif Madakbaş Güleney	
Eril Tahakkümü Görsel İmgeler Üzerinden Sorgulamak	205
Gamze Toksoy	

Erkeklikler Sosyolojisi Üzerine: Küçük Ama Kalıcı İzler Bırakmak	237
Mehmet Bozok	
“Teletabiler Nasılsınız?” Sınıfı Başka Bir Mekâna Dönüştürmek İçin Feminist Pedagojinin Sunduğu İmkanlar	267
Zeynep Alica	
Fevziye Sayılan ile Mülakat: “Feminist Pedagoji Bir Özgürleşme ve Umut Pedagojisidir”	293
İlknur Meşe	
Yazarlar Hakkında	315

Giriş

■ İlknur Meşe

“Bir şey inşa etmeyi denemekten ziyade ulaşamayacağımız hedefler koymak ve daima bir şeye “karşı” mücadele etmek hatadır. Bu, bakışımızın daima gelecekte olduğu anlamına gelir, oysa neşeli politika zaten şimdide kurucudur. Bugün daha fazla insan bunu görüyor. Hedeflerimizi, sürekli uzaklaşan bir gelecekte konumlandıramayız. Açıkça daha geniş bir ufka sahip olmamız gerekse de, şimdide kısmen ulaşabileceğimiz hedefler koymaya da ihtiyacımız var. Politik etkin oluşumuz, yaşamımızı ve etrafımızdaki insanlarla ilişkilerimizi olumlu biçimde değiştirmeli. Gerçekleştirebileceğimiz şeyleri, asla göremeyeceğimiz bir geleceğe sürekli ertelemekten keder doğar ve sonuçta şimdide neyin mümkün olduğunu görmeyiz.”
(Federici, 2019: 142)

Türkiye’de kadın çalışmaları akademik bir çalışma alanı olarak 1970’lerde ortaya çıkmıştır. Bu dönemin öncü feministleri kendi disiplinleri içinde doğrudan kadın konulu ilk çalışmaları yapmışlardır. 1980’lerde üniversitelerde kadın veya toplumsal cinsiyet konulu dersler verilmeye başlanmıştır. 1990’ların başlarında ise Türkiye’de feminist hareketin güçlenmesiyle birlikte üniversitelerde kadın çalışmaları araştırma merkezleri, anabilim dalları ve yüksek lisans programları açılmıştır. İlk yüksek lisans programı 1990’da İstanbul Üniversitesi’nde, sonra sırasıyla 1994’te Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nde, 1995’te Anka-

ra Üniversitesi'nde, 1999'da ise Ege Üniversitesi'nde açılmıştır (Sancar, 2003). Bugün 1990'lı yıllara göre giderek artan bir şekilde üniversitelerde lisans, yüksek lisans ve doktora programlarında kadın veya toplumsal cinsiyet konulu dersler verilmekte ve bu adla anabilim dalları, yüksek lisans ve doktora programları açılmaktadır. Fakat 1980'li yıllardan beri akademide ders verme deneyimi olmasına rağmen, dersliklerde feminizmin nasıl öğretildiği, zorluklar ve imkanlar, öğrencilerin tepkileri ve dirençleri, kurumsal ve mekânsal sınırlılıklar, hoca-öğrenci ilişkisinin biçimi vb. dersliğin etki eden öznel veya nesnel bütün unsurların hocalar ve öğrenciler tarafından nasıl deneyimlendiğine dair yazılar yazılmadığı için derslik deneyimleri bir birikim oluşturamadı.¹ Başka bir deyişle feminist bir öğretim ve derslik oluşturmanın yöntemi olan feminist pedagoji, üzerine düşünülen, mesai harcanan bir mesele haline gelmedi. Deneyimler yazılıydı eğer, dersliklerin pürüzsüz mekanlar olmadığı, hangi zorluklarla karşılaşıldığı, eldeki imkanlarla bunları aşmaya yönelik nasıl bir praxis üretildiği/üretilebileceği ortaya konulur, genç feminist hocalara nasıl bir derslik oluşturulacağına dair rehber olurdu.

Halbuki feminist pedagojiye dair İngilizce literatüre baktığımızda çok sayıda feminist dergi, bu dergilerin sadece feminist pedagojiye ayrılmış özel sayıları ve yüzlerce makale olduğunu görürüz. Fakat Batılı literatürün bir kısmında feminist pedagojinin nasıl da güzel ve sorunsuz uygulandığına dair romantikleştirici bir anlatım sorunu hâkim. Hâlbuki bu pedagoji yerleşik anlayışlara meydan okuduğu için o kadar da pürüzsüz bir şekilde pratik edilmesi mümkün değil. Diğer bir sorun, feminist pedagojiyi Batılı kökenlerine uygun olarak birebir uygulamanın imkansızlığıdır. Çünkü Türkiye'nin Batılı olmayan özelliklerini

1 Ders deneyimlerine dair az sayıda yazı mevcuttur: Tan, Esen, Şahin ve Yamaner (1998); Tan, Şahin ve Yamaner (2001); Pusch (2003); Atakul (2014); Meşe (2018); Tan (2021).

düşündüğümüzde feminist pedagojinin yerelde nasıl şekillendiği ve çeşitlendiği önem kazanmaktadır. Farklı bağlamlarda (çalıştığımız üniversitelerin habitusları, öğrencilerin demografik özellikleri ve pedagojik yatkınlıkları vb.) ders anlattığımız için farklı deneyimler oluşturuyoruz. Batı literatüründe deneyimlenmediği için tartışılmayan meseleler, bizim yerelde dikkate almamız gereken meseleler olarak öne çıkabilmektedir. Yerel kavramını kullanırken de homojen ve tek boyutlu bir anlamda kullanmıyorum. Çünkü Türkiye'nin çeşitli yerellikleri var. Kipta yer alan feminist pedagojiye dair deneyim yazılarında yerelliklerin çoğulluğunu görürüz.

Deneyimi Romantize Etmek

Feminist araştırmaya kadın deneyimlerinden başlamak feminist teorinin önemli katkılarından biridir. Bu anlayış kaynağını bilinç yükseltme pratiklerinden ve feminist epistemolojinin yaptığı eleştirilerden alır. Deneyim üzerine vurgu feminizmin “kişisel olan politiktir” sloganında ifade edildiği gibi kişisel olanı politikleştirmeye imkân tanır. Çünkü özel olan/kılınan şahsi değildir, tahakküm ilişkileri tarafından belirlenir. Özel olduğu düşünülen deneyimler bize hepsinde mevcut olan eril tahakkümün işleyiş biçimlerini gösterir. Tarihte ve çeşitli disiplinlerde kadın deneyimlerini görünür kılmak önemli olduğu gibi, feminist pedagoji açısından dersliklerde öğrencilerin deneyim anlatımları da önemlidir. Ancak deneyimden başlamak, bastırılmış olanın sesini duymak ve onu görünür kılmak için iyi bir yol olmakla beraber deneyim denen olguyu da analiz etmek gerekir. Çünkü deneyim, geçmişin basit bir yansıması değildir, hâkim toplumsal normlar ve algı çerçeveleri tarafından yapılandırılır, potansiyel olarak bağlam bağımlı, parçalı, yanlı ve çelişkilidir. Bu nedenle nasıl ki geleneksel epistemolojinin “bilen özne” nosyonu ve nesnellik ideolojisi feminist epistemoloji tarafından

eleştirildiyse, merkezi konumdaki deneyim denen olgunun da tutarlı ve bilen bir özne -kadınlar- tarafından gerçeğin yansız temsili olarak resmedilmesinin eleştirilmesi gerekir. Aksi halde deneyimden başlamak vurgusu, otantik veya kişisel olanın romantize edilmesi anlamına gelecektir. Bu nedenle deneyimlerin sadece geçerli ve meşru kılınmaya değil, aynı zamanda eleştirilmeye, sorgulanmaya ve yapı sökümüne de ihtiyacı vardır.

Joan W. Scott, deneyimin itiraz edilemez kanıt, açıklamanın çıkış noktası ve çözümlemenin dayandırıldığı temel olarak kullanılmasına karşı çıkar. Ona göre “bu türden çalışmalar, deneyimini aktardıkları kimlikleri kendinde gerçeklik saymakta ve bunu yaparak onların farklılıklarını doğallaştırmaktadırlar... Kanıt olarak deneyim, bizleri, farklılığın nasıl oluştuğunu, nasıl işlev gördüğünü, dünyayı gören ve onun içinde eylemde bulunan özneleri nasıl ve hangi yollardan var ettiğini incelemeye yöneltmekten çok, farklılığı bir olgu olarak kurma eğilimindedir.” (2017: 46-47). Kitaptaki yazılarda kendi deneyimlerimizi ne sadece kendimize ait kılıyor ne de romantik bir anlatımla sunuyoruz. Scott’ın (2017: 50) uyardığı gibi deneyimlerimizi, açıklamamızın dayanağı, bildiğimiz şeyin temeli ve itiraz edilemez (çünkü gözlemlenmiştir veya duyumsanmıştır) kanıt olmaktan ziyade, zaman ve mekanla malul, tamamlanmamış, oluşan ve oluşturan, ilişkisellik barındıran, kolektif bilginin, bizi diğer insanlara bağlayan bağların ve feminist failliklerin onun içinden ve onunla birlikte olumsal olarak üretileceği bir anlatı olarak görüyoruz ve o niyetle feminist pedagoji içerikli derslik deneyimlerimizi yazdık.

Niçin Yazdık?

Kitaptaki yazılar, dersliklerde üretilen feminist failliklerin yanı sıra bir iç döküşün metinleri de oldu nispeten. Herkesin üniver-

siteden, öğrencilerden belli oranda şikayetleri var. Kendi dersliklerimizde yaşanacak bir yer yaratmaya çalışıyoruz. Bazen orada da yaşanacak bir yer olmadığı gerçeğiyle yüzleşiyoruz, yine de öğrencilerimiz ve feminist hayallerimiz hatırına yaşama tutunmak için yazdık. Anlatılmaya değmezmiş, bir yazının konusu olmazmış gibi görünen derslik deneyimlerimizi, dahası öğrencilerimizi önemseydiğimiz için, dertlendiğimiz ve derdimizi paylaşmak istediğimiz için yazdık. Her gün biraz daha kendini duyumsatan yoksunlaştırılmayı biraz olsun dindirmek, bize reva görülen kötü hayatlarımızı bir kader olmaktan çıkarmak, her birimiz kendi bulunduğumuz yerden/konumdan daha iyi bir dünyanın koşullarını yaratabilmek için yazdık. Yazdıklarımız, biriktirdiğimiz ve gün yüzüne çıkardığımız iktidarımız değildir. Aksine bizi etkisizleştiren güçlerle hesaplaşmak, kendimizi güçlendirmek için yazdık. Başarı hikayeleri olarak değil, bir yandan şüphenin, kaygının, bıkkınlığın, sıkıntının, bırakıp gitmenin, umutsuzluğun, bir yandan da umudun ve yeniden tutunmanın peşimizi bırakmadığı hikayeler olarak anlattık. Feminist literatürde değil, bütün dersliklerde ve ders verdiğimiz mekânlarda kapladığımız yeri büyütme, genişletme, zenginleştirme ve güçlendirme için yazdık.

Kilis'ten, Van'dan, Artvin'den, Giresun'dan, Bursa'dan, İstanbul'dan ve Ankara'dan, farklı konumlardan ve mekanlardan dillendirdiğimiz deneyimlerimiz yoluyla, herkesi, kendi üreteceği feminist bir öznellik ve faillığe, Federici'nin yukarıdaki epigrafta bahsettiği gibi öngörü kazanmamızı, dayanışma duygumuzu arttırmayı ve birbirimize bağlılığımızı fark etmemizi sağlayacak "neşeli bir politika"ya, uzak bir vakte bırakılmayacak feminist hayallerimizi ve politikayı hemen şimdide gerçekleştirmeye davet etmek için yazdık. Akademide feminist söylemin kaderi hem feminist söylemi dillendiren epistemik cemaatin varlığı ve gücüyle hem de düşünmek ve eylemek için açtığı yeni yollarla belirlenecektir. Bu bağlamda özellikle üni-

versitelerde feminist akademisyenlerin varlığı, ders veriyor, araştırma yapıyor, bilgi üretiyor olmaları ve her şeyden önemli akademi içinde ve dışında aynı mücadele içinde olan diğer insanlarla dayanışma içinde olmaları oldukça önemli. Bu nedenle varlığımızı göstermek, başka seslerle çoğalmak ve sesimizi güçlendirmek için yazdık.

Yazılara Dair...

Kitapta yer alan ilk yazımda feminist pedagojinin tanımına dair bir çerçeve çizerek, dersliklerde feminist öznellik ve faillik oluşturabilmenin yollarını araştırıyorum. Diğer yazımda ise yapısal sınırlılıklar ile feminist pedagojiyle yarattığım/yaratabileceğim imkânlar arasında, verdiğim toplumsal cinsiyet konulu ve başlıklı derslerde öğrenciler ve benim failliklerimizin nasıl oluştuğuna ve daha iyi nasıl oluşturabileceğine odaklanıyorum. *Emek Yıldırım Şahin*, taşra üniversitesinin toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini artırma potansiyeline değinirken, bir yandan da mevcut zorluklarına rağmen, her yıl artan sayıda kadın öğrenciyi barındırdığını ve feminist bakış açısına sahip hocaların verdiğı derslerin bu öğrenciler üzerinde etki yaratma potansiyeline sahip olduğunu belirtiyor. *Zehra Yılmaz*, feminist pedagojinin bir hoca, kadın ve feminist olarak içinden konuştuğu disiplin ile yaşadığı mekân ve zaman üzerine düşünme sürecinde verimli bir zemin sağladığını söylüyor. Feminist pedagojinin kendisi ve öğrenciler için dönüştürücü bir deneyim olduğunu vurguluyor. Fakat bu, feminist pedagojiyi uygulamaya koymanın zahmetsiz bir iş olduğu anlamına gelmiyor. Yılmaz'ın deneyiminde, üniversitenin ve öğrencilerin düşünsel sınırlılıkları feminist pedagojinin bazı uygulamalarının işlerliğini sorgulanır kılıyor. *Duygu Altınoluk*, dışlayıcı yapıya sahip olmakla, dönüşüme karşı direnç göstermekle ve eleştirel düşünceye kapalı olmakla eşleştirdiği taşranın içinden feminist bir faillige yer açmanın güçlüklerine değiniyor, bu güçlükleri daha ziyade merkez bir üniversitenin öğrencileri ile çalıştığı taşra üniversitesinin daha çok civar illerden ve Suriye'den gelen öğrencileri arasındaki farklara

değinererek anlatıyor. *Elif Madakbaşı Gülenler*, kendisi çabasıyla açtığı Feminizm adlı dersini verirken, daha çok hangi konuları işlediğine, notlandırma ve sınav tekniğine ve aldığı tepkilere odaklanıyor, deneyimlerinin karakterini hem niyetlendiği hem de niyetlenmediği sonuç ve etkilerin şekillendirdiğini belirtiyor. *Gamze Toksoy*, çeşitli yerlerden yıllarca topladıkları fotoğraflar üzerinden toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini tartıştıkları “Görsel Sosyoloji” adlı dersinde ve “imgetamirhanesi” adlı çalışma grubunda yarattıkları eleştirel ortamı ve öğrencileriyle birlikte öğrenmenin, yenilenmenin ve gelişmenin imkanlarını anlatıyor. *Mehmet Bozok*, derslikleri, eleştirel ve özdüşünümsel bir bakışla, erkeklikler ve toplumsal cinsiyet üzerine sorgulamaların yapılabileceği alanlar olarak görüyor. Bu sorgulamaların etkilerini henüz kestiremeyeceğimizi ama uzun vadede ortaya çıkacak değişimlere gebe olduğunu, Erkeklikler Sosyolojisi derslerinde hedefinin küçük ama kalıcı izler yaratmak olduğunu belirtiyor. *Zeynep Alica*, Ankara’da bir lisede İngilizce öğretmeni olarak verdiği derslerde, öğrencilerle iş birliği içinde hareket ederek onlara demokratik evrensel değerlere ve farklılıklara saygıyı öğretmeye yönelik feminist pedagoji uygulamalarını anlatıyor. Son yazıda, kendisiyle yaptığım mülakatta *Fevziye Sayılan*, yapısal belirlenmişliğin farkında olarak, ancak teslim olmadan, eğitimciler olarak dersliklerde feminist pedagojinin imkanlarını kullanarak eğitimin dönüştürücü gücünü açığa çıkarabileceğimizi ve bundan yana umutlu olmak gerektiğini belirtiyor. Bütün yazılar sosyal bilimlerin çeşitli disiplinleri içinden yazıldı, ama sadece toplumsal cinsiyet adlı veya konulu derslerden süzülen deneyimlerle yazılmadı. Gö-nül ister ki sosyal bilimler dışındaki disiplinlerin dersliklerinde de feminist pedagoji uygulamalarından biriktirilen deneyimler yazıya dökülsünler ve bu yolla feminist pedagoji çeşitlenip zenginleşsin.

Yazı yoluyla düşüncelerinize bir düzen dayatırsınız aslında. Ama yazma eylemi anarşisttir, kendinize karşı işler, düzeni ve sınırları tanımaz, aşmak ister. Bu nedenle cümleyi nokta ile kapattığımız yerde söylemedikleriniz, dışarıda bıraktıklarınız bu kapatmaya suskun kalmaz, isyan eder ve söyledikleriniz aracılı-

đıyla, tam da onlar sayesinde konuşmaya devam eder. Yazdıklarımız ve yaz(a)madıklarımız yoluyla konuşmalarımızın duyulması ve yeni konuşmalara vesile olması dileğiyle...

Kitabı hazırlama sürecinde fikir ve önerilerini esirgemeyen, feminist duyarlılığa sahip bir eş ve baba olan yoldaşım Ertuğrul Meşe ile hayatımın anlamı olan oğlum Kemal'e sevgi ve şükranlarımı sunarım.